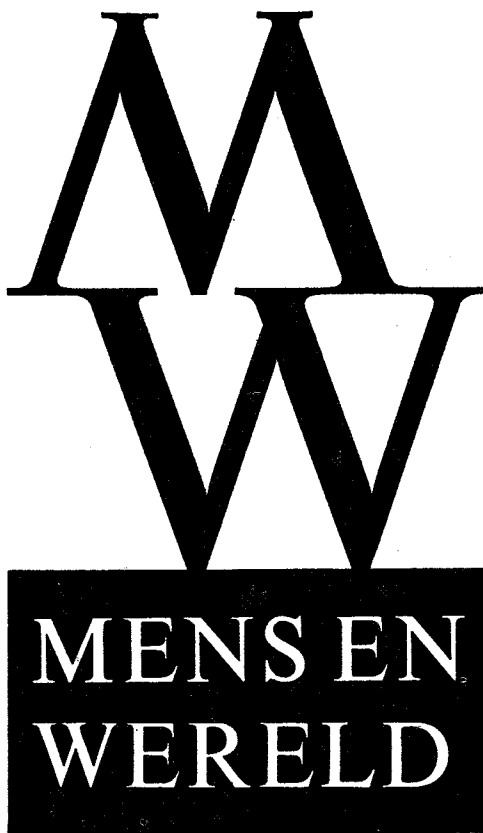

ontwikkelingshulp in eigen land

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**25ste jaargang nummer 11
6 juni 1970**

Redacteur: Casper Vogel

Redactieraad:

**Mevr. P. Hienekamp, mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie, H. J. Roethof, H. Wiedeman**

Redactiesecretaris: F. C. van Soesbergen

Paulus Buyslaan 23 Amersfoort

Telefoon 03490-16474

Administratie, abonnementen en advertenties:

postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 24641

giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:

voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname

en de Antillen f 11,-

overige landen f 13,50

losse nummers f 0,50

In dit nummer o.a.:

Oecumene omvat christenen en niet-christenen	3
De krijgsmacht in overtreding	4 en 5
Zo groot gewin bij klein verlies	6
Verweer van een woningkraker	7

Gastarbeiders zijn voor ons land onmisbaar geworden. Dat kan moeilijk duidelijker worden geïllustreerd dan met de woorden van een lid van de 'Contactgroep van Werkgevers in de Metaalindustrie', uitgesproken op de onlangs gehouden hearing van een Bijzondere Tweede Kamer-commissie over de Regeringsnota Buitenlandse Werknemers: 'Onze bedrijfstak', zo werd gezegd, 'zou zonder buitenlandse werknemers niet kunnen functioneren. Zonder hen zou het tekort aan arbeidskrachten 11% bedragen.'

Om in de metaal-industrie te blijven: in deze sector werkt 4,1% van de arbeidsbevolking. Ruim éénderde van hen zijn gastarbeiders. Er is méér dan deze cijfers alleen dat hun vitale rol verklaart. De SER merkt over de 80% van de gastarbeiders die in de industrie werkzaam zijn op, dat ze 'een additionele produktie-functie (vervullen), die een essentiële invloed heeft op de totale produktie van de desbetreffende bedrijven'. In dagelijkse omgangstaal betekent dat: de gastarbeider knapt de onmisbare vuile baantjes op, waarvoor zo langzamerhand geen welvarende Nederlander meer te krijgen is.

Voor alle duidelijkheid: in ons land werken alleen al uit landen rond de Middellandse Zee zeker 60.000 mensen. Ze kwamen hiernaartoe voor de centen, niet om onze welvaart te dienen, noch die van hun eigen land. (Het resultaat daarvan is dat ze onze welvaart wel dienen en die van hun eigen - onderontwikkelde - land niet. Men kan dat een opmerkelijk staaltje ontwikkelingshulp noemen!)

Bij hun aankomst hier (en in sommige gevallen bij de werving dáár) hebben de buitenlanders nauwelijks keuze. Waar ze gevraagd worden kunnen ze terecht, en zo vervullen ze automatisch wat de SER zo fraai noemt de 'additionele produktie-functie'. Dat ze als zodanig vaak de redding van een bedrijf betekenen, zijn ze zich niet bewust, en sterker nog: het interesseert ze niet.

Deze apathie over de sleutelpositie die ze zelf innemen, plaatst de discussie over de gastarbeiders voor sommigen in een merkwaardig licht. Wie zich zorgen maakt over de wijze waarop deze mensen in ons midden worden behandeld, loopt het risico van paternalisme, bevoogding of bemoeizucht beticht te worden. Dat dit verwijt niet zelden ook de traditionele ontwikkelingshulp treft,

is natuurlijk niet toevallig. Wie in deze trant denkt, heeft niets over voor de welvaart en het welzijn van anderen.

Het verweer van veel bedrijven dat ze 'relatief toch al zulke hoge kosten maken' voor de werving van buitenlandse arbeiders klinkt vals. In de eerste plaats is het de vraag wat hoog is, gezien hun economische betekenis en in de tweede plaats is het niet meer dan billijk dat deze bedrijven daar veel tegenover stellen. In dit licht is het dan ook bedroevend wat een directeur van een regionale hulpstichting de kamerleden op emotionele toon aan het verstand moest brengen: hij had er genoeg van bij de bedrijven te moeten bedelen om financiële bijdragen in huisvestingsplannen van de stichting.

Niemand zal er zich nog over verbazen dat de metaalwerkgevers op de hearing vroegen de vrije toeloop van gastarbeiders weer mogelijk te maken, zij het met enige beperkingen. Zij voelden zich gehinderd door de huidige overheidsbeleid van officiële werving en toelating, die erop gericht is een betere controle op de leefsituatie mogelijk te maken.

Wij kunnen vanaf deze plaats niet dringend genoeg pleiten voor handhaving van dat beleid. Het is noodzakelijk het toezicht op het verblijf van buitenlandse werknemers zo effectief mogelijk te maken. Alleen langs deze weg kan een eind worden gemaakt aan wat in vele gevallen niet beter is te omschrijven als 'economische uitbuiting'. Dat er ook bedrijven zijn die hierop een gunstige uitwerking maken en wel voor allerlei voorzieningen zorgen, bevestigt slechts het feit dat dit wel degelijk mogelijk is.

Maar er is meer dan alleen onze plicht de gastarbeiders een menswaardig bestaan in onze samenleving aan te bieden. Er is veel dat wij zouden kunnen stellen tegenover het grote economische nut dat zij aan onze maatschappij toevoegen. Over vakopleidingen en promotiekansen zal geen bedrijf reppen, want daarmee snijdt het zichzelf in de vingers. Maar met mogelijkheden voor gerichte scholing en algemene vorming (zoals de werkende jongeren dat bepleiten) zou Nederland geen gek figuur slaan. De aanwezigheid van gastarbeiders biedt immers een unieke kans op ontwikkelingshulp binnen de eigen grenzen.

(cv)

KRITISCH ALLERLEI

Haat

'Het is veertig minuten voor middernacht. Ik heb zo juist gehuild. Zo ver is het met Amerika gekomen dat ik, Nederlander van geboorte en opvoeding, huil om Amerika. Op de dag van de bevrijding. Een paar minuten geleden, tussen vijftien minuten nieuws over de campus-reacties op 'Cambodja' - stakingen, protestmarsen, telegrammen naar de president - zond het radiostation van onze universiteit het door tranen verstikte relaas uit van de vader van een der vier studenten, die gisteren door de Nationale Garde werden doodgeschoten op de campus van de Kent-universiteit in Ohio: 'Mijn dochter was tegen de oorlog in Cambodja. Is dat een reden om haar neer te schieten...? Wat is er aan de hand met dit land.'

Ja, wat is er aan de hand. Ik weet het niet. Wel weet ik, dat we, toen we een paar uur geleden met zo'n vijfhonderd studenten een stille protesttocht hielden, van verschillende toeschouwers het 'fuck you'-teken kregen (middelvinger). Dit land is vol van haat. Zal de uitbarsting nog komen voor mijn vertrek? Als er een God bestond, zou ik hem bidden het te verhoe-den. Nu ben ik zelf slechts vol haat en zou ik ze het liefst morgen allemaal de keel afsnijden. Bedankt voor jullie brief, sorry voor deze brief'.

(Brief van een Nederlandse hoogleraar, die al geruime tijd in de VS doceert, gepubliceerd in Trouw.)

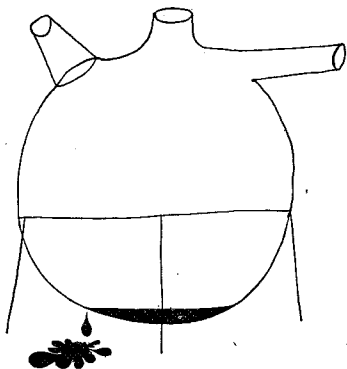
Jongens, jongens!

Boudewijn Büch, een student Nederlands, heeft een tijdje terug de kranten een stencil gestuurd waarin fragmenten stonden afgedrukt van zijn artikel 'Jongens bedonder elkaar', uit het tijdschrift Proefding van de Federatie Studenten Werkgroep Homoseksualiteit. Dat stencil deelde hij ook uit tijdens voorstellingen van Mart Crowley's toneelstuk 'Jongens onder elkaar', wat in feite ook de aanleiding tot Büch's actie was. Uit het stencil: 'de homoseksueel werd weer eens voyeur-objekt (...) er wordt commercie bedreven met homoseksualiteit (...) Als Leo van der Torre in 'info' zegt dat het stuk hetero's onmisbare informatie verschaft over problemen waar veel homo's op het ogenblik toch mee te maken hebben, dan kan ik wel huilen'.

Tegenover Het Vaderland zei Büch erover: 'Ik heb helemaal niets tegen een stuk dat om homoseksuelen draait, maar laat dan ook zien dat zo'n verhouding gewoon goed kan gaan. Benader het eens van de andere kant. Benader

niet het probleem op het homoseksuele vlak, maar laat een homoseksueel zien die problemen heeft die niet op het homoseksuele vlak liggen. Dat gebeurt nooit.'

Boudewijn Büch heeft gelijk. Al te vaak werken zij die al te nadrukkelijk zeggen een taboe te willen doorbreken, juist de discriminatie in de hand. Omdat ze het accent verkeerd leggen.

Unitel

De destijds zo fel omstreden oprichting van Unitel, waardoor het mogelijk werd dat kranten als De Telegraaf en het Algemeen Handelsblad en de NRC binnen één combinatie kwamen te werken, zou, zo werd toen verzekerd, geen gevolgen voor het redactionele beleid hebben. Van de commerciële samenwerking kan men in elk geval geregeld fraaie staaltjes aantreffen. Jongste fijnproever: in het Algemeen Handelsblad stond een keurig bericht onder de kop 'Aanbeveling tot doodstraf voor lid 'Manson-familie.' Ernaast stond (niet toevallig) een advertentie met o.a. de volgende tekst:

Zojuist verschenen! WIJ VERMOORDDEN SHARON TATE, Het huiveringwekkende relaas van een van de daders Susan Atkins. Het gaat over Sharon Tate. Over anderen. Minstens 7 in totaal. Al-lemaal vermoord. Zinloos en wreed. Nergens om. Alleen maar omdat Charles Manson zei: 'Maak dood de varkens'. Uitgave Tele-boek, Bussum (de uitgeverij van de Telegraaf) en bestellen door f 4,95 over te maken aan NRC boeken- en tijdschriftenuitgeverij. Met die redactionele beïnvloeding is het misschien meegevallen, maar waar de commerciële band toe kan leiden bewijst deze smakeloze koppelverkoop wel.

298

'Vogel stoort stroomlevering' stond er in de krant; als een merkwaardig geval. Maar waarom leest men nooit 'stroomlevering stoort vogel'. In de periode 1 augustus 1969 tot 1 maart 1970 telden

leden van de vogelwerkgroep Het Gooi langs een hoogspanningsleiding 298 dode vogels, waaronder van zeldzame soorten als de purperreiger, roerdomp, dodaars en porceleinhoen. De werkgroep heeft een bezwaarschrift ingediend tegen de voorgenomen aanleg van een hoogspanningslijn Diemen-Lelystad. Deze doorkruist namelijk de aanvliegroute naar het Naardermeer van o.m. de honderd lepelaars die Nederland (en daarmee Europa) rijk is. Dat is ternauwernood een berichtje waard, of helemaal niet.

Naar de kern

De begroting voor het federale bureau voor de bestrijding van verdovende middelen werd door het Congres dit jaar verdubbeld tot 80 miljoen gulden. Maar velen menen dat deze maatregelen onvoldoende zijn, en in wezen niet doordringen tot de kern van het probleem. Dit heeft, zeggen dezen, meer te maken met het geestelijk klimaat van het land.

Het groter wordende aantal blanken onder de verslaafden duidt erop, dat deze jongeren de werkelijkheid ontvluchten om andere redenen dan negers in de getto's, die willen ontkomen aan de armoede en de uitzichtloosheid van het dagelijks bestaan. De redenen die deze jongeren vaak aanvoeren zijn vervreemding van het leven, 'zinloosheid' ervan, gebrek aan motivering om deel te nemen aan een maatschappij die zij verwerpen, en intense verveling. Het inzicht wint dan ook steeds meer veld, dat de oorzaken gezocht moeten worden in de verslechterring van het Amerikaanse leef-

klimaat: het verval van de grote steden, de ontoereikendheid van essentiële faciliteiten en sociale voorzieningen, de minimale service die bijna alle openbare bedrijven kenmerkt en de 'vercomputerisering' van het bestaan.

(Henk Leffelaar, GPD-correspondent in Washington)

Twee eeuwen

'Een van de belangrijkste redenen waarom zo weinig mensen zichzelf begrijpen is dat de meeste schrijvers de mensen altijd voorhouden hoe ze zouden moeten zijn en zich nauwelijks het hoofd breken over hoe ze werkelijk zijn', schreef de 18e eeuwse moralist Bernard de Mandeville.

Vraag van een 20ste eeuw: 'Is de belangrijkste reden dat zoveel mensen zichzelf denken te begrijpen misschien dat de meeste schrijvers de mensen altijd voorhouden hoe ze werkelijk zijn en zich nauwelijks het hoofd breken over hoe ze zouden moeten zijn?'

Mat

Jan Wolkers in de IKOR-televisiereeks over de dood: 'Zo zag ik laatst het graf van een schaker en diens steen bestond voor het bovenste deel uit velden van een schaakbord en daar stond een bepaalde stelling op en daar stond onder: mat in één zet. En dat vind ik mooi. Dat mat in één zet dat is weer iets dat wij, dat iedereen wel zou willen meemaken, maar het wordt meestal een enorm gezeur en heen en weer gescharrel met koningen, torens en paarden totdat het amechtig afbreekt en nou ja, als je zo kan sterven: mat in één zet, dat is wel erg fijn.'

hymne

De machtige bergen omarmen rotsblokken,
afgronden, pijnbomen, mensen.
Vergeefs trachten mijn wachters mijn lied te kooien.
De afgronden dragen het op hun schouders
en brengen het snel naar de olifgaarden.
De bergen van Arkadië verheffen hun toppen
hoog boven de zeeën.

Boa's, orang-oetangs, gorilla's dragen tunieken
en houden scepters in de hand!
Aartsbisschoppen en veldmaarschalken brullen de strijdkreet:
'Val aan!'

en achter hen dwarrelen kippeveren.
Bange helden keren het marmer de rug toe.
Zij ontvluchten de verzen van de dichters.
Zij verschuilen zich aan de oevers van de Lussios,
bij de bronnen van de berg Menalon,
zij delen de schaduw met de leeuwerik.

O bergen! Wachters van de moed van mijn land!
Uw droom is de marszang
en uw lied het geweer.

MIKIS THEODORAKIS

Mevr. Sleuwenhoek op pastoraal concilie

oecumene omvat christenen èn niet-christenen

Op de jongste zitting van het pastoraal concilie in Noordwijkerhout heeft het lid van het hoofdbestuur mevrouw E. J. Sleuwenhoek-Hajer namens het Humanistisch Verbond een discussiebijdrage geleverd die grote weerklank heeft gevonden. Omdat kranteverslagen van haar woorden niet altijd even nauwkeurig waren, laten wij hier de tekst volgen, aan de hand van notities van mevr. Sleuwenhoek zo volledig mogelijk uitgewerkt:

'De commissie Oecumene heeft alle ruimte gegeven, ook aan onkerkelijke groeperingen, om mee te denken. En hoewel het Humanistisch Verbond zich niet al te ijverig heeft betoond om mee te werken, zou ik hier toch graag drie dingen willen zeggen.

Ten eerste. Het is, meen ik, ook voor het Humanistisch Verbond van het grootste belang als er een duidelijke, dus niet te vaag blijvende samenwerking, d.i. respecteren wèrkelijk accepteren van elkaar als verschillende kerken groeit; omdat hier dan een enorm stuk onvrijheid kan worden weggenomen, wat voor veel mensen een last en een groot verdriet in hun leven is geweest.

En omdat er zó positief begrip en tolerantie groeit, waar het humanisme buiten en ook binnen het christendom zich altijd voor heeft ingezet.

Maar er is meer dan dat. Het is nog maar een eerste stap. Laat de Katholieke Kerk zich goed realiseren, dat zij ook ten opzichte van onkerkelijk Nederland, en dat is zoals u weet éénderde deel – of toenemend méér – van onze bevolking een enorme belangstelling heeft gewekt, door

het dapper willen vechten voor de ménselijke waardigheid en vooral voor de eigen verantwoordelijkheid en vrijheid van ieder, zoals dit vooral in het vorige concilie tot uiting is gekomen.

Laat deze bereidheid, waar het de oecumene betreft, nu niet mee in de anticlimax, die in dit concilie gevoeld wordt, de dupe worden.

Laat men strijdbaar blijven voor een eigentijdse inhoud en vorm van het menselijk bestaan en daarbij behoort zeker ten opzichte van de kerken een concretisering van de oecumene.

Dan nog een derde opmerking en hier wil ik de grootste nadruk op leggen: Vanuit mijn visie, vanuit de visie van veel jongere mensen, maar gelukkig ook ouderen, hier lopen de scheidelijnen dooreen, gaat het allereerst om ons als mens in onze wereld.

We willen met elkaar van dit korte leven, waar het hiernamaals minder accent heeft gekregen, of voor velen is weggefallen, iets maken.

We moeten ook van onze wereld iets maken.

En daarom zou ik willen pleiten voor een ruimere interpretatie van het woord oecumene. We leven nl. als christenen en niet-christenen in onze wereld.

En nu wil ik geen kreten gebruiken, die u toch allemaal kent, alleen de aandacht er voor vragen, dat een menselijke kritische opstelling t.o.v. de wereld en alles wat er bij hoort en een menselijke beweging voor elkaar stimulans moet zijn en worden.

En dit wil zeggen, dat het hier gaat om alle mensen, christenen in al hun schakeringen en onkerkelijken, die in onze tijd ernst willen maken met de inzet tot een leefbare wereld.'

Dit wordt een eentonig verhaal.

Toen onze oudste dochter acht jaar werd, kreeg ze haar eerste echte nieuwe fiets, waar ze heel trots op was maar niet zuinig, want na een week zag ik hem een paar straten verder, onbeheerd en zonder slot tegen een boom liggen. Ik ontplofte haast van woede en begon terstond een reprimande te repeteren, die er een paar uur later, in haar aanwezigheid gaaf en indrukwekkend uitkwam. De fiets hield ondanks alles stand, totdat ze naar de middelbare school ging en er eigenlijk te groot voor werd.

'Als je jarig bent, krijg je een andere,' beloofden we, maar aangezien ze pas in juli jarig was moest ze bijna een jaar overbruggen en dat deed ze met een oude fiets van mijn tante.

Toen deze fiets haar ontstolen was duurde 't nog maar kort tot de nieuwe fiets zou komen en in die tijd mocht ze de fiets van onze tweede dochter gebruiken, die er op haar achtste verjaardag ook een gekregen had, een wat groter formaat, dan haar oudste zuster had.

'Dit is het laatste vervoermiddel, dat je van ons krijgt,' predikten we bij de overhandiging van het kostbare verjaarscadeau. 'Waar je je verder nog op wilt voortbewegen zul je zelf moeten bekostigen.'

Toen ook deze fiets haar vier jaar later ontstolen was nam ze mijn oude beestje waar ik toch niet meer op reed. Er kwamen achtereenvolgens twee bromfietsen in haar leven, tweedehands, voor zelfgespaard geld waar ze meer op haar hurken naast zat voor reparaties dan dat ze erop reed. Moest ze ergens vlug naar toe dan nam ze 't openbaar vervoer. Dat was zekerder en bovendien kwam ze dan tenminste met schone handen op de plaats van bestemming aan.

Wie mijn oude fiets heeft laten stelen, weet ik niet meer. In ieder geval waren onze tweede dochter en de derde ook dra aan een grote fiets toe. Prachtige fietsen waren het, die ze niettemin herhaaldelijk 's nachts buiten lieten staan, liefst zonder slot omdat de sleuteltjes kwijt waren of omdat het slot stuk was. Als we 't merkten ontstaken we in een laaiende woede. We hebben ze 's avonds laat wel slapend en wel uit bed gesleurd: Fiets binnen zetten! Dat vonden ze een heel onaangename gewaarwording maar 't werkte helaas niet preventief.

Intussen vertramde en verbuste onze oudste telg een groot deel van haar zakgeld en liep vele uren, totdat ze onlangs op een soort veiling van afgedankte politiefietsen een stevig exemplaar kon kopen voor 35 gulden. Zelf betaald. Deze fiets staat nooit meer zonder slot en 't sleuteltje is nooit meer weg.

Ook de tweede dochter kwam op een boze ochtend tot de ontdekking dat haar fiets weg was. Wij haalden gelaten onze schouders op. 'Je eigen schuld. Had je hem maar niet zo moeten laten staan. Net als je eerste fiets! Mooi zo, dat is dan nummer vijf die gestolen is!' Ze droeg het verlies onbewogen en ging te voet verder door 't leven. Totdat ze op een middag opgetogen thuis kwam: 'Ik heb een jongetje hier uit de buurt op mijn fiets zien rijden! Ik ga meteen naar zijn moeder!'

't Was inderdaad haar fiets. 't Jongetje had hem, naar zijn zeggen, ergens dichtbij onder de struiken gevonden met een leuke band. We waren dolgelukkig en nadat ik vele wijze woorden gesproken had over heden, verleden en toekomst, lieten we hem, op mijn kosten natuurlijk, weer eens goed opknappen door de fietsmaker, waar de fiets van onze derde dochter ook net was voor 't vernieuwen van de nodige spaken en de banden.

Nu gisteravond ook de fiets van de derde dochter gestolen is – ja, ik zei het al, het is een eentonig verhaal – is het alweer leger geworden in onze boxruimte en rustiger in ons gemoed want bezit kweekt onrust. 't Is alleen wel gemakkelijker, zeker als het een fiets betreft. En dan, 't was zo'n mooie.

steun voor abortuskliniek

'Het hoofdbestuur heeft over de wenselijkheid van een abortuskliniek in Rotterdam beraadslaagd; zij werd daarbij ingelicht door een door de humanistische stichting 'Socrates' in het leven geroepen commissie, die onder voorzitterschap van prof. J. A. Ankum werkt aan een rapport over het vraagstuk van de 'abortus provocatus', dat in het komend najaar voor publikatie gereed zal zijn.' Zo begint de adhesiebetuiging die naar de stichting 'Stimezo' is gezonden.

'Het hoofdbestuur heeft overwogen', zo vervolgt de brief, 'dat in het gebied Rotterdam gelijk in het gehele land – o.m. door een groot tekort aan voor dit doel beschikbare ziekenhuisbedden – in veel te geringe mate de mogelijkheid bestaat tot het op medisch verantwoorde wijze beëindigen van een zwangerschap bij vrouwen, voor wier welzijn dit een noodzakelijke vereiste is.

De mogelijkheid een abortus in Engeland te doen verrichten is een ontsnappingsmogelijkheid die slechts voor rijken openstaat wier geldmiddelen een reis naar het Verenigd Koninkrijk en een verblijf in een abortuskliniek aldaar toelaten. Dit leidt tot diskriminatie ten nadele van minder vermogenden, die hoogst onbillijk is, terwijl het ook ongewenst is dat Nederlandse vrouwen worden behandeld volgens de normen van een in een ander land geldende medische ethiek.

Het hoofdbestuur heeft er nota van genomen, dat uw bestuur in de te stichten kliniek te Rot-

terdam de medische ingreep van de abortus wil doen verrichten lege artis en overeenkomstig het in ons land geldende – zij het natuurlijk ook op dit punt veranderende – recht.

Het hoofdbestuur uit op grond van het bovenstaande gaarne zijn adhesie met het door uw bestuur uitgewerkte plan tot het stichten van een abortuskliniek in Rotterdam. Het wil er echter met nadruk op wijzen, dat dit niet moet betekenen, dat in het Rotterdamse gebied of elders andere medici zich aan hun plicht om te onderzoeken of in een hun door een patiënte, die zich tot hen wendt, voorgelegd geval een abortus gerechtvaardigd is, zouden kunnen onttrekken door patiënten zonder meer naar de Rotterdamse kliniek te verwijzen.

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond wil zich van een definitief standpunt met betrekking tot het probleem van de abortus provocatus op dit moment onthouden, in afwachting van het rapport van de in het begin van deze brief genoemde ingestelde commissie.

Wel wil het reeds thans als zijn oordeel uitspreken, dat de strafbaarheid van de door een arts op medisch verantwoorde wijze verrichte abortus provocatus dient te worden opgeheven, en dat bij de vraag of deze volgens de regels van de medische ethiek verantwoord moet worden geacht, het door de vrouw geuite en door de arts op ernst en afwezigheid van beïnvloeding door derden getoetste verlangen van de vrouw een zeer gewichtige rol dient te spelen.'

de krijgsmacht in overtreding

Er bestaat een tegenstelling tussen de geldende instructies aan de Nederlandse militairen inzake gifgas en de verdragen waaraan de Nederlandse regering zich gebonden weet. Volgens het verdrag van Genève, 1925, is het gebruik van verstikkende, giftige en soortgelijke gassen verboden. Volgens de instructies aan de reserve-officier van de Koninklijke Landmacht moet de kommandant behalve de vijandelijke mogelijkheden ook de eigen mogelijkheden tot gebruik van atoom-, bacterie- en chemische wapens (gas) overwegen. Hij moet dus overwegen, oorlogsmisdaden te begaan!

Wat zijn oorlogsmisdaden?

Volgens art. 6 van het 'charter' van het Internationale Militaire Tribunaal in Neurenberg en Tokio worden berecht:

a. Misdaden tegen de vrede, n.l. het ontwerpen, voorbereiden, beginnen of het voeren van een aanvalsoorlog, of een oorlog waarbij internationale verdragen, overeenkomsten of besluiten geschonden worden, of deelname aan een gezamenlijk plan of complot voor het uitvoeren van het genoemde.

b. Oorlogsmisdaden: schending van het oorlogsrecht of oorlogsgebruiken (o.a. moord, mishandeling of deportatie; moedwillige verwoesting van steden en dorpen etc.).

c. Misdaden tegen de menselijkheid (moord, uitroeiing, onderdrukking, deportatie e.d.).

Over de schuldvraag zegt het 'charter':

'De leiders, organisatoren, aanstichters en handlangers, die aan het ontwerpen of uitvoeren van een gezamenlijk plan of complot tot het begaan van één van de hiervoor genoemde misdaden deelnemen, zijn verantwoordelijk voor handelingen die bij het uitvoeren van een dergelijk plan werden verricht'.

Volgens het protocol van Genève van 17 juni 1925 dat door de Nederlandse wetgevende macht werd geratificeerd, zij het onder voorbehoud van de vrijheid om van het verbod af te wijken zodra de tegenpartij zich er niet aan houdt (zgn. non-first-use-clausule) is het gebruik van gas verboden. De tekst zegt dat de verdragsluitende regeringen

'...overwegende dat het gebruik in een oorlog van verstikkende, giftige en soortgelijke gassen en alle overeenkomstige vloeistoffen, stoffen en vindingen terecht zijn veroordeeld door de algemene opinie van de beschaafde wereld; overwegende dat het verbod van een dergelijk gebruik is neergelegd in verdragen die de meerderheid van de mogendheden in de wereld hebben gesloten;

met het doel dit verbod universeel te doen erkennen als deel van het volkenrecht, dat gelijk-

kelijk het geweten en handelen der volken bindt,

verklaren:

dat de hoge verdragsluitende partijen dit verbod erkennen, erin toestemmen dit verbod uit te strekken tot het gebruik van bacteriologische oorlogswapens en overeenkomen zich in hun onderlinge verhoudingen gebonden te achten aan de bepalingen van deze verklaring'.

Dit verdrag is in de resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties dd. 5-12-'66, die alle staten oproept het strikt in acht te nemen, nog eens bekrachtigd. Nederland stemde met 100 andere landen voor, er waren geen tegenstemmers.

Oorlogsrecht

'De doorslaggevende trekken van deze resolutie zijn de volgende.

Ten eerste gaat ze ervan uit dat het Geneefse Protocol heden ten dage algemeen internationaal recht is en niet langer slechts een contract voor de werkelijk daarbij betrokken partijen.'

Dit schrijft Steven Rose over deze resolutie in zijn verslag van de Londense Conferentie over chemische en biologische oorlogsvoering, gepubliceerd in mei '68 in Londen. Wij mogen er dus z.i. van uitgaan dat gebruik van gas niet alleen volgens art. 6a van het charter van Neurenberg en Tokio een misdaad is, maar ook volgens art. 6b, dat verwijst naar 'het oorlogsrecht'; m.a.w. het Protocol van Genève is geldend oorlogsrecht.

De V.S. die het initiatief tot dit verdrag genomen hebben, zijn zelf niet tot ratificatie overgegaan, zodat onze Amerikaanse NAVO-partner niet aan dit verdrag gebonden is. In verband hiermede moet de vraag gesteld worden hoe het Parlement erop kan toezien dat Nederland door zijn NAVO-lidmaatschap niet in strijd komt met de Nederlandse verplichtingen die voortvloeien uit het Protocol van Genève. Volgens de brief van Minister Mac Namara aan senator W. Fullbright van 9 juni 1967 had het Amerikaanse Defense Department toentertijd in Nederland vijftien kontrakten en subsidies geplaatst voor 'defense research' tot een totaal bedrag van 850.000 gulden.

(Dit gegeven ontleen ik aan het verslag van het Pugwash-symposium over huidige en toekomstige wapenontwikkelingen, gehouden op 1 november 1968 te Utrecht. Het verslag is gepubliceerd in 'Wetenschap en Samenleving' van december 1968).

Schriftelijke instructies

1. Handboek voor de soldaat.

Hierin vindt men een uittreksel uit het gelden-

de oorlogsrecht en de verdragen van Genève, maar geen woord over het verbod van gas.

Wel staat er: 'Verboden zijn wreedheden en onmenselijkheid. Het is bv. verboden vergif of vergiftigde wapens te gebruiken; wapens of projectielen te gebruiken dieodeloos leed veroorzaken (dum-dum, bajonet met zaagsnede, enz.)'. Dit verbod van vergif of vergiftigde wapens is waarschijnlijk niet op te vatten als een verwijzing naar het Geneefse Protocol van 1925 waarin het gebruik van gas verboden wordt, maar als een verwijzing naar het oude Romeinse oorlogsrecht waarin bv. het gebruik van vergiftigde pijlen verboden was. Als het een verwijzing naar het Geneefse Protocol was, zou men immers mogen verwachten dat het daarin voorkomende verbod van bacteriologische wapens eveneens vermeld werd. Daarover echter wordt met geen woord gerept. Het is dus aanmerkelijk dat ook de vermelding van het verbod op vergif met het Geneefse Protocol niets te maken heeft.

2. Handboek voor de soldaat der geneeskundige troepen.

In tegenstelling tot het vorige zijn aan dit handboek toegevoegd 'De verdragen van Genève van 12 augustus 1949 voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken, zich bevindende bij de strijdkrachten te velde'. Maar het Protocol van Genève 1925 wordt, ook hier, niet vermeld. De maatregelen tot bescherming tegen B- en C-wapens en, in verband daarmee, de wijze waarop ze gebruikt moeten worden, vindt men er uitvoerig in vermeld. De mededeling dat het gebruik verboden is voor Nederlandse militairen, ontbreekt.

3. Kursus van de inspectie der Opleidingen.

Speciale tekst behorende bij KURSUS nr. ALG. 5 (4e druk). Deze schriftelijke cursus is bedoeld voor de reserve-officier van de Koninklijke Landmacht. Daarin staat: (pag. 19)

'Iedere kommandant moet op de hoogte zijn van de omstandigheden waaronder en de wijze waarop strijdgassen te velde kunnen worden ingezet, teneinde bij het organiseren van de bescherming hiertoe de geëigende maatregelen te kunnen treffen'.

Daaronder volgt dan een gedetailleerde uiteenzetting van de methoden van toepassing van deze wapens, bv. in verband met weers- en bodemgesteldheid. De bedoeling kan alleen zijn, gezien het Protocol van Genève 1925, om de militair vertrouwd te maken met de methodiek van de vijand in dit opzicht, om hem te doen weten waartegen hij zich heeft te verdedigen. Maar het is alsof de auteur van deze cursus de strikt-defensieve opzet van deze les zelf niet serieus neemt, want op een gegeven moment veron-

De VS hebben de protocollen van Genève niet ondertekend. Daarom is een tafereel als dit daar mogelijk: verouderde containers met gifgas (fosgeen) werden een jaar geleden per trein naar de Oostkust vervoerd, om in zee gegooit te worden. Een prachtig gebaar, als er niet tegenover stond: voldoende voorraden moderne 'strijdgassen'.

derstelt hij dat niet de eigen troepen maar 'de vijand' slachtoffer van gasaanvallen zijn. Denkt hij zich zozeer in de rol van gasgebruiker in, dat hij uit diens gezichtspunt de Nederlandse krijgsmacht eventjes aanduidt als 'de vijand'? Of denkt hij aan de Nederlandse krijgsmacht als een die zelf gas gebruikt tegen 'de vijand', evenals de Amerikaanse bondgenoten in Vietnam doen? Het laatste zou onwettig zijn, maar het lijkt het meest waarschijnlijk, vooral gezien de daarop volgende zin. Men oordele zelf: (pag. 20)

'Dit (t.w. besmettende gasaanvallen, E.S.) zijn gasaanvallen waarbij bepaalde terreindelen d.m.v. persistente gassen worden besmet met het doel de vijand te dwingen deze terreingedeelten te ontruimen of vuurinzetmiddelen te ontfangen of voorraden onbruikbaar te maken.' En dan volgt een verspreking:

'Een vastberaden tegenstander kan echter besluiten in het besmette gebied te blijven of door besmette terreingedeelten heen te trekken. Deze terreingedeelten moeten dan ook zo mogelijk onder vuur gehouden worden.

Het is duidelijk dat hier de defensieve opzet verlaten is: zij blijkt slechts een schijn te zijn, die in de werkelijkheid van de militaire training niet overeen te houden is. Die werkelijkheid houdt in dat de officier moet worden voorbereid op het agressief toepassen van gifgas, evenals trouwens van de eveneens voor Nederlandse militairen verboden bacteriewapens.

Onder het hoofd 'Tactische plannen' staat dan ook te lezen in deze cursus: (pag. 27)

'Voor het maken van een plan moet de commandant bij zijn beoordeling van de toestand o.a. het volgende overwegen:

a. de vijandelijke mogelijkheden voor wat betreft het gebruik van A-B-C-strijdmiddelen.
b. de eigen mogelijkheden op dit gebied.'

4. Twee-weekse standaardcursus voor officieren van de A-B-C-D-school van de Koninklijke Marine in Den Helder; leerboek van ± 1962. Hierin vindt men onder 'strijdgassen': (pag. IV-1-1)

'Met de enorme ontwikkeling van de chemie en de chemische industrie in deze eeuw is het soort oorlogvoering dat gebruik maakt van deze ontwikkeling - de chemische oorlogvoering - zeer vervolmaakt.'

De verschillende wapens worden dan besproken; verteld wordt - een beetje geruststellend - hoe in de Peloponnesische oorlog de Spartanen al gebruik maakten van gas d.m.v. rookpotten met spek, hout en zwavel. Het gebruik van mosterdgas en chloor in Wereldoorlog I wordt vermeld en dan volgt: (zelfde pag.)

'Na de aanval in 1915 is door voortdurende re-

search een indrukwekkende verscheidenheid van strijdgassen ontwikkeld. Vooral de in de laatste jaren voor de 2e Wereldoorlog ontwikkelde zenuwgassen maken voor de toekomst het gebruik van strijdgassen zeer aantrekkelijk. Mede door de snelheid waarmee zij toeslaan is het noodzakelijk dat een ieder zeer goed op de hoogte is van de mogelijke beveiligingsmiddelen.'

Deze laatste zin maakt duidelijk dat het alleen om defensieve bedoelingen kan gaan. Het gebruik van strijdgassen is zeer aantrekkelijk voor de eventuele tegenstander. Dat het ook voor de Nederlandse Marineofficier aantrekkelijk zou zijn, mag niemand denken. Wie het echter toch denkt, wordt in het volgende door niets meer gewaarschuwd, dat hij de bedoeling van de cursus misverstaat en zich dus blootstelt aan vervolging wegens het ontwerpen van oorlogsmisdaden (zie charter Neurenberg art. 6a).

Wij citeren: (IV-2-1)

'Er zijn vele redenen te noemen waarom in de 2e Wereldoorlog geen strijdgassen zijn toegepast. Een der belangrijkste is waarschijnlijk dat de omstandigheden waaronder een strijdgas verspreid wordt, bijzonder gunstig moeten zijn, wil men enig succes hebben. Tegen strijdgassen die aan het begin van de laatste wereldoorlog bekend waren kon men zich gemakkelijk beschermen; in Engeland bezat vrijwel iedere burger een gasmasker, zodat de verrassingsfactor sterk gereduceerd was. Tevens was voor een succesvol gebruik luchtverwicht nodig, daar de verspreiding van strijdgassen meestal door de lucht plaatsvindt. In het begin van de oorlog was Duitsland weliswaar de meerdere in de lucht, voerde echter tevens een snelle bewegingsoorlog hetgeen het gebruik van strijdgassen minder wenselijk maakte. Aan het einde van de oorlog ontbrak het Duitse luchtverwicht.'

'De na de oorlog ontdekte zenuwgassen echter voldoen zo goed aan de aan strijdgas te stellen eisen en zijn zo weinig afhankelijk van de weersomstandigheden dat in een volgende oorlog deze strijdgassen zeer zeker in aanmerking komen om gebruikt te worden.'

Over de voordelen van strijdgassen: (IV-2-1)

'Strijdgassen veroorzaken geen materiële schade; een door een aanvallende met behulp van chemische wapens veroverd gebied kan door hem vrijwel direct in gebruik worden genomen. Tevens is de uitwerking op het moreel zeer groot zodat vaak met geringe middelen grote resultaten kunnen worden bereikt.'

Daarna volgen weer gedetailleerde beschrijvingen van de wijze waarop strijdgassen moeten worden gebruikt. Wij lezen o.m. (pag. IV-2-3):

'b. Het voordeel van verspreiding d.m.v. granaten is, dat men onafhankelijk is van weersom-

standigheden en duisternis. De grote nauwkeurigheid waarmee granaten kunnen worden afgevuurd maakt tactisch gebruik zeer wel mogelijk. Een nadeel is dat slechts relatief kleine hoeveelheden kunnen worden afgevuurd en de reikwijdte beperkt is.

c. Voor defensieve doeleinden kan eventueel gebruik worden gemaakt van gasmijnen.'

Opnieuw blijkt dat de defensieve opzet van de hele cursus hier vergeten is. Onder b) gaat het kennelijk over de agressieve doeleinden, onder c) over defensieve.

Op dezelfde pagina vinden wij dan ook het persoonlijk voornaamwoord 'we' als aanduiding van de gasverspreiders: 'Eventueel zullen de meer persistente zenuwgassen als strategisch wapen kunnen worden gebruikt omdat we met een kleine hoeveelheid vloeistof een groot gebied met een weliswaar kleine maar toch al spoedig dodelijke konsentratiedamp kunnen besmetten.'

Mondelinge instructies

Aan de militairen die ons inzage konden verschaffen van dit cursusmateriaal omdat zij zelf aan de cursussen hebben deelgenomen, werd de vraag gesteld of dan niet mondeling tijdens de cursus door de docent informatie werd gegeven over de volkenrechtelijke en de morele aspecten van deze wapens. Hun antwoord was, zonder uitzondering, ontkennend.

Konklusie

Uit de in het voorafgaande beschreven tegenstelling tussen de bij verdrag aangegane verplichtingen van de Nederlandse regering ter zake van het gebruik van chemische wapens en de op verantwoordelijkheid van diezelfde regering aan Nederlandse militairen in dit opzicht gegeven instructies volgt, dat deze laatste onwettig zijn, en aangezien het hier om officiële handboeken gaat moet men tot de slotsom komen dat de Nederlandse krijgsmacht in strijd handelt met de wet. In diezelfde richting wijst ook de mededeling van prof. Röling (in het t.v.-programma van Brandpunt dd. 4-11-'68):

'Zo is het begrijpelijk dat op het ogenblik in de theoretische strategische leerboeken gezegd wordt: de burgerbevolking is niet alleen oorlogsdoel, maar is *primair* oorlogsdoel.'

Het blijkt een instelling te zijn die deelneemt aan de voorbereiding van oorlogsmisdaden in de zin van het geldende recht.

Ieder die zich hierbij laat betrekken, riskeert daarmee een veroordeling door een nog in te stellen Internationaal Gerechtshof. Men zij dus gewaarschuwd.

E. S.

tragi-komisch incident rond multatuli

Het maartnummer van de 17e jaargang van *Rekenschap* opent niet – hetgeen men verwachten zou – met een portret van Multatuli (150 jaar geleden geboren) maar met een prachtige foto van Bertrand Russell, die op 2 febr. '70 stierf op zijn 98e jaar. Van der Wal zal hem in het volgende nummer herdenken.

Spigt kreeg een brief van Douwes Dekker in handen, die hij schreef aan een zekere jonge man, Van Asperen, die, als geestverwant, over hem geschreven had. De correspondentie, die zich daaruit ontwikkelde wordt gepubliceerd en het mislukte bezoek van de blijkbaar onbehouden Van Asperen – Dekker stuurde hem weg – wordt belicht in brieven van Bruinsma en Dekkers laatste reactie over deze affaire.

Het incident maakt een tragi-komische indruk. Als een onevenwichtige, in de omgang zo vaak onmogelijke man, bezoek krijgt van een bewonderaar kan het verslag verhelderend zijn maar hier staan twee 'onmogelijke' mensen tegenover elkaar; Multatuli, die zich stoot aan een onge-manierd optreden en Van Asperen, die niets begrijpt van Multatuli's burgerlijk fatsoen. 'De wereld staat niet hoog genoeg om vormen te kunnen missen' schrijft Multatuli.

Het zijn hoogst interessante brieven, die de nog altijd niet verschenen Multatuli-biograaf niet kan missen.

Mevrouw D. Middelbeek-Alberda schreef een uitstekende studie over de goede tiran Lorenzo

de Medici van Florence. Ik weet niet wat ik het meest moet bewonderen; haar kennis van de gehele Renaissance periode, de lucide persoonsbeschrijving, de sociologische kennis van de koopmansstaat of de diepzinnige opmerkingen over de psychologie der Medici. Het artikel is een voorbeeld van heldere kultuurgeschiedenis, gegroepeerd om dit uitzonderlijke mecenasgeslacht.

P. Krug vertaalde een verhaal van de Roemeense schrijver Ion Luca Caragiale, getiteld 'Een Paaskaars'. De vertaling kan ik, wegens gebrek aan kennis van het Roemeens, niet beoordelen maar het verhaal maakt op mij bitter weinig indruk en een van de redenen ligt, geloof ik, in de werkwoordstijden die gebruikt worden. Het afwisselend gebruik van tegenwoordige tijd, preteritum en voltooid verleden tijd maakt het tot een brokkelig geheel. Legt men daar b.v. 'The painted bird' naast, dat ook handelt over onzegbaar wilde en primitieve daden tegen joden gepleegd, dan komt het door Krug vertaalde stuk niet over.

Abel van Olst bespreekt 'De dag ligt nog voor ons', het boek aan Van Praag aangeboden bij zijn afscheid als voorzitter van het H.V. De recensent heeft er weinig waardering voor, behalve dat hij het stuk van Roethof 'Een wereldstrategie voor de vrede' goed vindt. Ik heb uit deze bespreking wel opgemaakt, dat Van Olst geen bewonderaar is van Van Praag en daar

heeft hij het volste recht toe, vanzelfsprekend, maar een opmerking over Van Praags stuk over Sartre: 'Dit artikel blinkt niet uit door helderheid, zodat moeilijk is na te gaan (d.w.z. voor hem die niet bij voorbaat in de scheidende voorzitter gelooft) of de gedeeltelijke verwerping van Sartre en de vervanging door de soortelijk zwaardere 'fundamentele keuze van het samen in de wereld zijn' de balans naar de goede kant doet doorslaan – d.w.z. inderdaad een filosofie oplevert die het voortbestaan van de mensheid 'schraagt en niet ondermijnt', is ongepast. Als de recensent de moeite had genomen om zich in Sartre te verdiepen en de tijd had genomen om Van Praags stuk nog eens te lezen zou hij zo'n opmerking over 'Geloven in de voorzitter' niet geschreven hebben.

In de actualiteitenrubriek schrijft P.K. over *Bescherming tegen de wetenschap*, de stof gehaald uit de Times van 19 nov. '69, en over *de Afrikaanse elite gisteren en vandaag*, uit Internationales Afrika Forum (juli-aug. '69).

Spigt schrijft in de *Notities van een lezer* over Dr. Th. Reik, over Freuds oordeel over Multatuli, over een interview met Sartre, gepubliceerd in de *Nouvel Observateur*, over de gestorven prof. J. G. van Dillen en over een essay over Walking Stewart, een wonderlijke Engelsman die van 1748 tot 1822 leefde.

B.

zo groot gewin bij klein verlies

'Zo groot gewin bij klein verlies' herinner ik me uit een verouderd dichtbundeltje. Of dit in die tijd paste weet ik niet. Wel dat het er nu zelfs niet op lijkt!

U had ze maar eens moeten zien zwoegen tijdens de applicatiecursus, op hun spaarzame, vrije avonden; volwassenen, leraren en leraressen die zo graag onze jeugd een ruime kijk willen meegeven. Een werkelijk ruim uitzicht over al die stromingen in het geestelijk vlak, die 'wij' allang verondersteld worden te kennen. Waarover echter nog steeds de meest onwaarschijnlijke misvattingen bestaan en, wonderlijk toch, altijd in afbrekende zin.

Vanwaar de behoefte het 'onbekende' niet alleen 'niet te beminnen' maar te wantrouwen, te minachten en indien omverpraten niet helpt, desnoods – of met genoegen? – gewelddadig aan te vallen en minstens de glans te ontnemen als uitblussen niet lukt. Is het angst voor het onbekende? De kinderen hebben een slecht voorbeeld aan ons, of beter: aan de meesten van ons. Dit o.a. zeggen kinderen hun opvoeders na:

'Jullie benne nog geeneens rooms. Jullie gane toch lekker in de hel.' Vraag: 'Waarom nou?' Antwoord: 'Omdat me vader het zelf zegt!' Een kind dat te vroeg bij haar vriendinnetje is binnengelaten wil stilletjes wegglijpen: het eten is juist gedaan en vader heeft de bijbel voor zich liggen. 'Nee, niet weglopen. Ga jij maar netjes zitten en luis-

ter goed. Je hebt 't hard nodig, vindt me moeder'.

'Als je gereformeerd ben hoor je toch zeker dit te stemmen en niét wat anders'. (Elf jaar.)

Kindernapraat dus. Maar nu dit:

'Het gebed van een kind vermag veel', bezweert een angstige moeder en op haar aandringen zegt 't vriendinnetje schuchter: 'Lieve Heer, maak Neeltje astublieft weer beter'. Een dame, in 1968, zegt in alle ernst: 'O ja, humanisten. Daarvan weet ik wel iets. Die doen aan veelwijverij niet waar? Wat 'n afschuwelijk wóórd!'

Daarom: wij zijn blij dat er nu humanistisch vormingsonderwijs gedoceerd mag worden. Hopelijk zullen tenminste onze kinderen leren begrijpen waarom zij niet alléén menen het bij 't rechte eind te hebben.

Dus vulden wij hoopvol en gul 'ja' in op het formulier van de scholengemeenschap.

Tweemaal 'ja'. Een voor 't bekende doel en een voor seksuele voorlichting, resp. buiten de lesuren en binnen het lesrooster.

Hoewel zoonlief behoorlijk had tegengesputterd, voor en aleer hij zich te slapen begaf, moest hij de volgende morgen het papier inleveren.

Hier volgt zijn ongezouten commentaar:

'Nee hoor mam, ik verscheur 't.' En inderdaad trok Hendrik een fikse haal in het dubbelgevouwen, reeds zwart-bevingerde doch immer nog kostbare document.

Toen ik opzag verdedigde hij zijn daad. 'Dat is toch niet humanistisch mam, als je je kind zomaar ergens heenstuurt waar die geen zin in heeft!' stelde hij, intussen probeerend de scheuren weer dicht te vouwen.

'Dat heb ik nou zo duidelijk gezegd en tóch zitten jullie ja in te vullen'. Met 'n beschuldigende vinger. Dan kwam hij naast mij staan: 'Mam, ik ga écht niet. Het zijn allemaal slome zakken en vast een aftandse troep.' Toen er nóg geen antwoord kwam zei hij, op wanhopige toon: 'Heus mam, het zijn alleen maar meide. D'r is geeneen jongen bij.'

Ik wankelde in mijn zekerheden en vroeg sluw: 'En die seksuele voorlichting dan?' 'Ja, dat is óók rot, maar in schooltijd zie je. En dat lijkt toch wel een beetje leuk omdat we nog geen biologie hebben en allemaal vanzelf meedoen.' Wij hebben overlegd en afgesproken dat hij tenminste één keer zal gaan. De biologie-leraar is nog steeds ziek. Dat spijt Hendrik, want het lijkt hem een fijn vak. Is het dan tegengevallen hoe dan ook, dan moet hij dat zelf uitleggen aan zijn leraar, na de les.

Het gesprek had hem blijkbaar opgelucht want, hoewel het intussen hoog tijd was geworden vouwde hij welgemoed 't formulier weer open, keek stralend naar mij door de twee gaten en sprak: 'Mam, kijk, dit is het humanistisch kijkgat en dit het seksuele.'

Toen fietste hij haastig weg, luid bellend en wuivend in de bocht. Precies een week later vertelde hij, met iets van triomf in z'n stem, dat het niet zal doorgaan: 'Geeneen kind hoeft naar dat van jullie en ja – twee vervalt ook. Want dat was een stomme... eh... 'n vergissing en geldt pas voor het tweede leerjaar. Fijn hè?'

'Nóu', zei ik weemoedig en dan opstandig: 'Zo klein gewin, bij groot verlies.' Maar Hendrik hoorde het niet.

IK denk er ZO over

(De redactie behoudt zich het recht voor om brieven te bekorten)

hinderlijk III

Omdat de heer P. Spigt was gevraagd te kijken heeft hij niet na tien minuten de knop omgedraaid. Maar heeft hij wel gekeken? Blijkbaar is hij na tien minuten aan zijn commentaar begonnen en werd dit daardoor een kritiek op de bijbelse Jezus en niet, zoals de bedoeling van 'Het Vaderland' was, een kritiek op het stuk van Potter.

Potter heeft, zoals ik het begrepen heb, de Jezus getoond van het jaar nul, maar wat zijn Jezus leraarde was evenzo van onze tijd of misschien wel van alle tijden. Het meest duidelijk uitte Potter zich in de monoloog van Jezus bij het kruis, waaraan de Romeinen een opstandeling hadden gehangen. Wat Potter zijn Jezus liet zeggen was ongeveer het volgende: 'Een

mooi stuk hout. Als timmerman had ik daar een mooie stoel van kunnen maken. Maar ze hebben er een kruis van gemaakt, om een mens aan uit te rekken. God heeft uit een zaadje een boom laten groeien. Eerst was de boom klein en zwiepte in de wind. Toen werd de boom groot en sterk. Zo liet God heel veel bomen groeien voor de mensen. Wij kunnen van die bomen heel veel goede dingen maken. Maar ze hebben er een kruis van gemaakt om mensen aan te vermoorden.'

Een opstandige uit onze tijd zou zeggen: 'De aarde biedt zo veel. Door onze wetenschap en techniek zouden we er zo veel ten goede mee kunnen doen. Maar ze hebben er dingen van gemaakt om mensen mee te vermoorden.'

Wat jammer, dat de heer Spigt deze televisieuitzending heeft gemist.

A. Meintser jr., Amsterdam

verweer van een woningkraker

'meneer de president'

Ik weet dat ik hier sta voor een bij voorbaat verloren zaak: wat ik deed, en wat anderen met mij deden of nog zullen doen, is niet in overeenstemming met de op bescherming van het bezit gebaseerde wetten.

Toch sta ik hier niet omdat ik iets wilde stelen wat niet van mij was. Ik wilde alleen maar een plekje om te leven, voor mij en mijn gezin. En ik betaalde daarvoor de huurprijs, die voor het door mij, ik geef het toe, eigenmachtig, betrokken huis is vastgesteld. Had de eigenaar bezwaren tegen mij en mijn gezin? Neen, hij probeerde nog, tussen de manoeuvres met ijzeren staven, het trappen tegen de deur en het dreigen met een knokploeg door, om mij het huis in huurkoop te laten nemen. Zo vast zat hij dus blijkbaar ook weer niet aan het voorlopige koopkontraakt met de 'ernstig gedupeerde bloemist en zijn verloofde'.

Het voornaamste bezwaar dat de eigenaar tegen mij heeft, is dat ik onvoldoende geld heb om hem de winst te betalen op het door hem, naar ik hoorde, een half jaar geleden in het halve portiek geïnvesteerde kapitaal groot f 14.000,—. Omdat hij nu via de rechtbank het echtpaar dat voor ons het adres Honthorststraat bewoonde tot een zwerversbestaan heeft laten veroordelen (datgene wat zich in het huis bevond, en waarover de kranten zo hartroerend schreven, was dan ook niet van de bloemist, maar was door het uitgezette gezin achter gelaten) kon hij ruim 175% van zijn geld maken. Belastingvrij? Waarom kan een dergelijke winst worden gemaakt? Omdat er nu 25 jaar na de oorlog, nog zo'n grote woningnood is.

Maar is dat de schuld van mij en de vele jonge arbeiders met mij die onvoldoende geld hebben om huizen te kopen in plaats van te huren? Onze lonen (evenals natuurlijk de huurprijzen van voor ons geschikte woningen) zijn laag gehouden om de concurrentiepositie van ons land ten opzichte van het buitenland zo sterk mogelijk te maken. Door deze loon- en prijspolitiek kan Nederland zich weer een land van wel-

vaart noemen. In die welvaart delen wijzelf evenwel nauwelijks. De meest elementaire voorwaarde voor menselijk geluk, een woning, is voor ons onbereikbaar.

Waarom moeten middenstanders met wat spaargeld de huizen in de Schilderswijk gaan kopen, die wij voor onze gezinnen willen huren? De woningen van hun ouders zijn ruimer en ze kunnen gemakkelijker f 200,— of meer per maand voor een kamer betalen dan wij. Ook kunnen zij waarschijnlijk wel in Zoetermeer terecht, terwijl daar voor ons de deur gesloten blijft omdat wij onvoldoende verdienen.

Waarom bestaan er geen wetten, die kunnen voorkomen dat alleen wij arbeiders de dupe worden van het feit dat nog geen enkele naoorlogse regering anders dan met de mond beleden heeft dat de woningnood volksvijand nummer één is?

Waarom kunnen huiseigenaren zoals die van de Bankastraat straffeloos goede woonhuizen afbreken omdat ze denken met een kantoorpand meer winst te kunnen maken?

Waarom mogen woonhuizen maanden en maanden leeg staan, omdat de eigenaar ze niet wil verhuren, maar voor zoveel mogelijk geld wil verkopen?

Waarom mogen mensen afgezet worden met huurkoop-kontrakten?

Waarom wordt zelfs maar over belastingverlaging — pardon, belastingcorrectie — gedacht zolang nog zoveel gezinnen zitten te springen om een woningwet-woning?

Waarom worden er geen huizen gebouwd, wanneer kapitaalbezitters elders meer winst verwachten?

Waarom wordt geld altijd hoger gesteld dan menselijk geluk?

Waarom noemt men een natie 'christelijk', als ze toelaat dat de zwakste schouders de zwaarste lasten dragen?

(Verweer van de kraker J. Janson tegenover de president van de Haagse rechtbank)

baby jar verleden of toekomst

Dit jaar herdenken wij de bevrijding. Voor velen is er ook in 1970 nog geen sprake van bevrijding en vrede, maar van een voortdurende onvrijheid, van materiële en geestelijke nood en een uitzichtloze strijd. Onlangs is er van verschillende kanten weer gewezen op de moeilijke positie van de joden in de Sowjet-Unie.

De befaamde Russische dichter Jewtoesjenko heeft indertijd in zijn gedicht 'Baby Jar' het probleem van de joden in de Sowjet-Unie aan de orde gesteld. In dit gedicht stond het gruwelijke lot van de Russische joden onder de Duitse bezetting centraal, maar tegelijk verwees het naar het heden, naar het naoorlogse Rusland waar het antisemitisme nog niet was verdwenen. Hetzelfde deed de inmiddels naar Engeland uitgeweken Russische schrijver Anatolij Koeznetsov in zijn boek 'Baby Jar', waarin herinneringen aan de oorlogstijd in de Oekraïne zijn neergelegd. Baby Jar was, zoals bekend een ravijn, waar zich een massagraf van geëxecuteerde joden bevond.

De woorden van Jewtoesjenko en Koeznetsov zijn nog steeds aktueel omdat het heden ons niet kan garanderen, dat de gruwelen van de laatste oorlog zich nooit en nergens zullen herhalen. Onbehagen over de 'waaninnige gang der wereldgeschiedenis' (Camus) en vrees voor de toekomst spreekt uit deze bittere woorden van de vluchteling Koeznetsov:

'Wij mogen deze schreeuw van het verleden niet vergeten, en omdat het toch al niet vergeten kan worden, en omdat de problemen van Baby Jar nog altijd niet verdwenen zijn. Het doet er immers in wezen niet toe in welke technische gedaante deze Baby Jars zich kunnen openbaren en achter welke namen de nieuwe 'Buchenwalden' (Hiroshima of anders?) nog verborgen zijn, wachtend op hun uur. Ik onderstreep nogmaals, dat ik hier niet over iets uitzonderlijks heb geschreven, maar over iets gewoons, iets dat 'systeem' was en dat historisch gezien pas gisteren geschiedde, toen de mensen precies hetzelfde waren als vandaag... Dit alles geschiedde immers in de twintigste eeuw, in het zesde millennium van de menselijke cultuur. Het geschiedde in de eeuw van de elektriciteit, de radio, de relativiteits-theorie, de verovering van de hemel door de luchtvaart, de ontdekking van de televisie. Het geschiedde aan de vooravond van het atoomtijdperk en de verovering van de kosmos. Indien nu in de twintigste eeuw zo'n wonder als de luchtvaart inderdaad gebruikt kon worden voor de vernietiging van massa's en massa's mensen; indien aan het vervaardigen van dodelijke wapens nog altijd meer krachten gewijd worden dan aan de gezondheidszorg; indien werkelijke slavernij en racisme nog altijd mogelijk zijn: dan staat het er met de vooruitgang van de mensheid niet alleen kritiek voor, maar uiterst kritiek!... We leven als het ware vlak voor een vuurmond. Het is alsof twee mensen op elkaar richten en de vergrendeling van hun wapens al weggenomen hebben. Zo leven we thans. Op alle steden zijn immers raketten gericht. Er behoeft maar iets te gebeuren en men drukt op de knop en het is gebeurd... Het gaat in de wereld niet goed... Wanneer in één kleine cilinder genoeg energie opgestapeld ligt voor het verassen van New York, Moskou, Parijs of Berlijn en wanneer dergelijke cilinders nog steeds in aantal toenemen en dag en nacht in de lucht hangen, waarvoor is dat dan allemaal? Kameraden, vrienden, broeders en zusters: de beschaving is in gevaar!'

P. KRUG

De
**Humanistische Stichting
voor Huisvesting van
Bejaarden
en de
Humanistische Bouwstichting
Bejaardenhuisvesting**

vragen voor hun middelgroot bureau te Amsterdam

directie-secretaresse

die tevens in staat is de leiding van de afdeling secretariaat op zich te nemen.

Op het secretariaat worden de volgende werkzaamheden verricht:

- het verzorgen van de documentatie der verschillende projecten;
- het maken van afspraken voor de directie en de medewerkers;
- het voorbereiden van vergaderingen;
- het typen van correspondentie, rapporten enz.;
- de verzorging van de inkomende en uitgaande post.

Gegadigden voor deze belangrijke en interessante functie dienen de daartoe vereiste opleiding te hebben genoten en bij voorkeur ervaring in een soortgelijke functie te hebben opgedaan.

De salarismaxima zijn f 1.090,- tot f 1.453,- per maand. De secundaire arbeidsvoorwaarden zijn zeer gunstig.

Candidaten dienen bereid te zijn hun medewerking te verlenen aan een psychologisch onderzoek.

Brieven met vermelding van levensloop, opleiding, levensbeschouwing en pasfoto richten aan het bureau der stichtingen, Wouwermanstraat 42, Amsterdam-1007.

ANNONCES

Welke hartelijke, intelligente man met belangstelling voor muziek o.a. wil kennismaken met jeugdig uitzijende vrouw, 51 jr., belangstelling voor mensen, kinderen, natuur en cultuur?
Brieven onder nr. 21 adm. Mens en Wereld.

Na voor verschillende afd. van het Humanistisch Verbond te zijn opgetreden, is Maria Laulaa in het komende seizoen gaarne bereid haar **programma van Internationale Volksliederen**, afgewisseld door eigen composities, aan meerdere afd. te bieden.
Inlichtingen: de heer L. Th. Baerveldt, Aldenhof 33-25, tel. 08800-36551, Nijmegen.

Verschenen is:

Verdraagzaamheid

uitgave nr. 37 van het Nederlands Gespreks Centrum (N.G.C.) - 44 blz. **f 2,50**

Deze brochure is samengesteld door Dr. H. Bongers, Mr. K. Groen, Dr. S. L. Kwee, Prof. Dr. Ir. H. F. van Leeuwen, s.j., Mej. Dr. M. Nolte, Prof. Dr. Ir. J. C. J. Nuyens, Drs. J. G. van der Ploeg, Prof. Dr. H. de Vos en Mr. H. B. J. Waslander.
Achtereenvolgens worden behandeld de vraag wat verdraagzaamheid is, de gronden, de grenzen en de toepassingen van verdraagzaamheid en ten slotte de verdraagzaamheid tussen de volken. Ongetwijfeld een nuttige uitgave, nu de grenzen van het al of niet toelaatbare zo in discussie zijn.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de 'Vegetarische Bode'. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.
Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

Een belangrijke publikatie

Onlangs is een rapport verschenen over 'Ontkerkelijking en buitenkerkelijkheid in Nederland' van Dr. H. Faber, Prof. T. T. ten Have, Prof. dr. R. van Dijk, Dr. W. Goddijn O.F.M. en Prof. dr. J. P. Kruyt.

De uitgave van dit werk was mogelijk door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek (Z.W.O.).

Het Humanistisch Instituut voor Sociaal Onderzoek ontwierp in 1956 een project voor een sociaal onderzoek naar het proces van ontkerkelijking. Het was bedoeld als een vervolg op het baanbrekend werk van prof. J. P. Kruyt in 1933.

Ongeveer in dezelfde tijd bereidde dr. H. Faber een soortgelijk project voor. In 1958 werd door Z.W.O. een aanvraag goedgekeurd voor de inmiddels samengevoegde projecten. In het curatorium hadden vertegenwoordigers van verschillende richting zitting genomen.
In 1959 vonden de voorbereidingen plaats en in 1960 kon het onderzoek beginnen. Het resultaat ligt thans in een zeer omvangrijke studie voor ons.

Na de algemene inleiding (22 blz.) volgt het hoofdstuk over 'de ontkerkelijking, weerspiegeld in de volkstellingen 1879-1960' (48 blz.). Een beschrijving van 'De Landelijke Enquête' vroeg 244 blz. en 'Het onderzoek der levensgeschiedenissen' 68 blz.

Het laatste deel t.w. de geschreven portretten en de samenvatting en conclusies (137 blz.) zijn voor de gewone lezer het meest boeiend. Daarmee eindigt dit uit ruim 550 blz. bestaande werk. De prijs bedraagt f 58,-.

Bestellingen per giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers, Utrecht.